

KÖNYVSZEMLE / BOOK REVIEWS

Andrés, María del Mar del Pozo (comisaria gen., 2019): Madrid, ciudad educadora 1898/1938. Memoria de la Escuela Publica. Ensayos en torno a una exposición (Ayuntamiento de Madrid, Oficina de Derechos Humanos y Memoria, Madrid, 466 o.)

KÉRI KATALIN

KÉRI Katalin: tanszékvezető egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék, „Okta-tás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola vezetője; 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.; keri.katalin@pte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1850-3282>

Katalin KÉRI: full professor, head of Department of History of Education, Faculty of Humanities, Director of Doctoral School on Education, University of Pécs; Ifjúság útja 6., H-7624 Pécs, Hungary; keri.katalin@pte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1850-3282>

Napjainkban sokszor látjuk és használjuk a „tanuló város” kifejezést. Nevelés- és várostörténeti szempontból legalább ennyire jelentős szókapcsolat a nemzetközi szakirodalomban a „nevelő város” is (*educating city, la ciudad educadora, Bildungsstadt* stb.), hiszen a város a szó szoros és átvitt értelmében is a benne élők szocializációjának sokrétű színtere. Nemrég ért véget Madridban az a jelentős kiállítás, amely a spanyol főváros 1898-1938 közötti történetéről megőrzött számos, leginkább képi forrás segítségével mutatta be a korabeli madridi nevelés legfontosabb (szín)te-reit, az alsófokú iskolákra koncentrálva. Az utolsó gyarmati területeit 1898-ban elveszítő Spanyolország a századfordulón a megújulás időszakába lépett, ennek fontos eleme volt az oktatásügy, az iskolák támogatása. A kiállításához jeles spanyol és külföldi szerzők közreműködésével kétnyelvű, spanyol és angol szövegekkel szerkesztett tanulmánykötet készült. A könyv méltán tarthat figyelmet a hazai olvasók érdeklődésére is, hiszen mintát nyújt a nevelés, a tanulás szempontjából fontos városi, iskolai terek sokszempontú elemzéséhez.

A kötet és az annak alapjául szolgáló, a Madridi Történeti Múzeumban rendezett kiállítás és konferencia motorja, a számos kutatót megmozgató, monumentális munka fő koordinátora María del Mar del Pozo Andrés neveléstörténész professzor volt, aki a Madrid közelében található Alcalá de Henares városának patinás egyetemén dolgozik. A kutatónő nemzetközileg jól ismert a 19–20. század fordulójának iskolatörténetét, életreform-mozgalmakhoz kapcsolódó reformpedagógiáját, gyermekkortörténetét feltáró szakmunkáinak köszönhetően. Ő ma az egyik legkiemelkedőbb európai kutató a képkutatásokat magas szintre emelő neveléstörténészek között, egyike azoknak, akiknek hatására a *képi és a téri fordulat* a

neveléstörténetben is végbement; munkásságának ezt az oldalát ez a kötet is kiválóan példázza. (Korábbi művei közül lásd Andrés 1993–94, 149–184.)

A könyv témájának a nemzetközi szakirodalomban már jelentős előzményei vannak, jóllehet, a korábban elsősorban az eszmetörténetre figyelő neveléstörténet-írásban az iskolai tér történetjének bemutatása többnyire csak mellékszálón mozgott. Jól érzékelhető áttörést jelentett a 2019-ben Portóban rendezett nemzetközi neveléstörténeti konferencia, melynek középponti témája a nevelés és a tér volt (lásd erről Grosso, Poças 2019).

Jelen ismertetésünkben a térhasználattal kapcsolatos, előzménynek tekinthető pedagógiatörténeti művek közül csupán a spanyol munkák közül válogatunk. Az országban már a 19–20. század fordulóján komoly irodalma volt az iskolaépítkezések, az iskolai tér, a város és az iskola kérdéseit fejtegető műveknek. A *Museo Pedagógico Nacional* című folyóirat például számos, ezzel kapcsolatos cikket közölt, és többször írt e témáról Giner de los Rios vagy Cossío (Giner de los Rios 1884; Cossío 1905). Újabbán 1985-ban jelent meg a témával kapcsolatos jelentős, máig tartó hatású spanyol munka, Trilla i Bernet iskolai térrel kapcsolatos önálló kötete (Trilla i Bernet 1985). Néhány év múlva az *Historia de la Educación* című folyóirat 1993–94-es tematikus száma neves európai szerzők közreműködésével ugyanerről a témáról készült, az ókortól a 20. századig bejárva a neveléstörténet évszázadait, több problémátörténeti csomópont és módszertani kérdés kiemelésével.

A recenzióban bemutatásra kerülő madridi kötet bevezető tanulmányát Ian Grosvenor, a Birminghami Egyetem professzora írta *A tanuló városok a modern korban* címmel. Ebben, több angol és francia szerző gondolatait, kutatási eredményeit felidézve, részletesen elemzi a modern európai városok jellegzetességeit a 19–20. század fordulóján. Henri Lefebvre eredetileg 1971-ben megjelent művéből idézi például azt, hogy a város a régi századfordulón a társadalmi aktivitás kerete volt, egy olyan sokrétű tér, amely nem csupán a társadalmi kapcsolatok színtere, hanem egyben azok terméke is (Lefebvre 1991, 286.). Az angol kutató kifejti, milyen nagy jelentősége van annak nevelési-oktatási szempontból, hogy egy gyermek földrajzi értelemben hová születik, és a városi terek közül a nevelődés szempontjából elsődlegesként emeli ki a családi háztartásokat. Az iskola mint a következő szocializációs színtér, Grosvenor szerint nem egyszerűen a tananyag-tartalmak, hanem a szabályok, az időbeosztás, a tanterembelső, az iskolai épület-együttes segítségével is nevel. Foucault-t idézve vázolja azt, hogy maga az iskolás gyermek is az építészeti tervezés „terméke”, viselkedését, fegyelmzését az iskolai terek szabályozzák és alakítják (Foucault 1982, 221–222.). A tanulmányban bemutatja továbbá, a városi-iskolai épített környezetben túlmutatva, a természet, a vidéki környezet gyermekekre gyakorolt, nevelési szempontból fontos hatásrendszerét. Az életreform-mozgalmakhoz kapcsolódóan megújuló iskolák, nevelési elképzelések a 19–20. század fordulóján több olyan, a mai napig fontos elemet emeltek be a pedagógia napi gyakorlatába, mint a kertművelés, a kirándulások, a növények, kőzetminták, rovarok gyűjtése stb. A városi diákok „vidéken” tett ki-

rándulásai Grosvenor szerint azért is fontosak voltak, mert megerősítették a paraszti identitást, és Spanyolországban is hozzájárultak a népi hagyományok, a falusi értékek megőrzéséhez, összegyűjtéséhez, országos szintű megismertetéséhez, egyrészt az irodalom, másrészt a színhátékok és a mozifilmek segítségével.

Az angol szerző összefoglalja, hány további városi helyszín, tér és épület nyújtja az ismeretszerzés lehetőségét: a valláshoz, a kereskedelemhez, a kiállításhoz kapcsolódó építmények, a múzeumok, a színházak, a mozik, a könyvtárak és a városi parkok, az állat- és botanikus kertek. Grosvenor egyrészt labirintushoz, másrészt kaleidoszkóphoz hasonlítja a modern városok épületeit, tereit és formáit, amelyek ráadásul a történelemtől is „képes leckét” adnak a felnövekvő gyerekeknek. A városi utcákon bonyolult szabályok szerint zajló, felnőtt kísérő nélküli közlekedés pedig megadja az ifjak számára is az önállóság, a függetlenné válás érzését (Grosvenor 2019, 27.). Angol és spanyol példák felvillantásával fejt ki a szerző az utcai vagy színházi előadások, látványosságok, a sokszor több milliós nézőközönséget is vonzó, 20. század eleji nagyvárosi kiállítások szocializációs jelentőségét, gyerekekre gyakorolt hatását. Összegzésként megállapítja, hogy a modern városok különböző terei, a térhasználat szokásai nagy jelentőséggel bírtak kora gyermekkortól kezdve a nevelés, a szocializáció folyamatában, és kiemeli, hogy mindezek közül az iskola volt a legjelentősebb „tér” és keret.

A kötet következő fejezetében a Maceratai Egyetem kutatója, Juri Meda foglalta össze gondolatait arról, vajon az iskolatörténeti kiállítások örökségünk fontos részei-e vagy inkább kereskedelmi célból létrehozott látványosságok. A könyv Bahamonde Magro spanyol kutató Madrid századfordulós fejlődéstörténetét vázoló írásával folytatódik. Tanulmányából kibontakozik az éppen akkoriban modern világvárossá váló település építészeti, kereskedelmi, társadalmi értelemben egyaránt hatalmas átalakulása. Madrid városrészei, különösen a belváros utcái, terei, házai, jobbára a 20. század elején nyerték el ma is ismert arcukat. Ehhez a sokrétű leíráshoz szervesen kapcsolódik a jól ismert murciai neveléstörténész, Viñao Frago fejezete, amely az 1898–1936 közötti madridi alapszintű iskolai építkezéseket állítja középpontba. A 20. század első fele – más európai országokhoz hasonlóan – a spanyol városi iskolákban is megteremtette azt az igényt és lehetőséget, hogy a korábbi, osztatlan, egy tanító(nő) által tanított, különböző életkorú diákot tömörítő tanulócsoportokat felbontsák, és külön osztálytermekben helyezték el. Mindez magával hozta a tantervek, a tankönyvek, a tanítási-tanulási módszerek és a pedagógusképzés gyökeres megváltozását. A tankötelezettség 19. századi bevezetése, a tömegoktatás kialakulása mindenütt, de különösen a dinamikus fejlődő nagyvárosokban jelentős iskolai építkezéseket indukált, miközben a modernizáció, a városfejlődés egyik legfőbb mozgatórugója is lett. A térszervezés szempontjából a századelő modern iskolái nagyon sokban eltértek a régebbi korok oktatási intézményeitől, tulajdonképpen mai korunk iskoláinak kialakulását alapozták meg: igazgatói, tanári szoba/folyosó, titkárság, változatosan kialakított szaktantermek, osztálytermek, laboratóriumok,

sportolásra alkalmas külső és belső terek, udvarok, kertek, ebédlők, könyvtárak, az iskolákhoz gyakran kapcsolódó kollégiumok már a 100–120 évvel ezelőtt épített városi iskolákban is helyet kaptak.

A kötetben María del Mar del Pozo Andrés tanulmánya azt mutatja be, miként vált a világvárossá fejlődő spanyol főváros a 20. század elején a pedagógiai megújulás kiemelt jelentőségű helyszínévé, az új nevelés világmozgalmának ikonikus terévé Montessori, Decroly pedagógiájának, valamint a Dalton-terv elemeit is felhasználó iskoláinak köszönhetően. Ugyancsak ő jegyzi a könyvnek azt a fejezetét, amely a kiállításon bemutatott három évtized alatt Madridban működő valamennyi alsófokú iskolát bemutatja, részletes adatokat közölve akkori elhelyezkedésükről, mai funkciójukról, egykori igazgatóikról. A kötet végére az iskolák régi taneszközeinek pompás színes képeiből Cárdaba García és Pizarro Collado készített egy részletes magyarázatokkal ellátott fejezetet.

A kötetet 214, gondosan válogatott, nagyon jó minőségű, zömmel madridi/spanyol, kisebb részben angol, német, amerikai, olasz, holland vagy belga iskolákat, diákokat ábrázoló fekete-fehér és színes kép illusztrálja. Ezek a fotók képezték a kötet alapjául szolgáló madridi kiállítás színe-javát. Segítségükkel a kötet kiváló tanulmányait és gazdag irodalomjegyzékét felhasználva nem csupán a nevelés- és iskolatörténet tanítása, kutatása gazdagodhat a jövőben. Ezek a képek egyértelműen bizonyítják, hogy az iskolai, tágabb értelemben nevelési terek alapvető fontosságúak a szocializáció, a gyermekek fejlődése szempontjából. A tanulási, nevelési tér nem valamilyen absztrakt és üres fogalom, hanem nagyon is fontos tartalmakat hordoz, a curriculum lényeges része. Ez az érdekes és információgazdag kötet jó példát szolgáltat a kép- és térkutatásokhoz, a várostörténet, a városi és iskolai terek vizsgálatához és értelmezéséhez. A kiállítás és a kötet előzményeként elvégzett óriási forrásfeltáró és -elemző munka mintát jelenthet hasonló hazai, de akár nemzetközi kutatások számára is.

Irodalom

- Andrés, M. (1993-94): La utilización de parques y jardines como espacios educativos alternativos en Madrid (1900-1931). *Historia de la educación*, Nr. 12-13., 149-184.
- Cossío, M. B. (1905): *El maestro, la escuela y el material de enseñanza*. La Lectura, Madrid
- Escolano Benito, A. (2003): The School in the City: School Architecture as Discourse and as Text. *Paedagogica Historica* 39: 1., 53-64. <https://doi.org/10.1080/00309230307462>
- Foucault, M. (1982): The Subject and the Power. In: *Beyond Structuralism and Hermeneutics*. eds. Dreyfus, H., L., Rabinow, P., Harvester, Brighton
- Giner de los Rios, F. (1884): *El edificio de la escuela*. Tip. El Correo, Madrid
- Grosso, C. L., Poças, S. (eds., 2019): *ISCHE 41 - Spaces and Places of Education - Book of Abstracts*. Porto
- Lefebvre, H. (1991): *The Production of the Space*. Trad. Donald Nicholson-Smith, Basil Blackwell, Oxford
- Trilla i Bernet, J. (1985): *Ensayos sobre la escuela. El espacio social y material de la escuela*. Laertes, Barcelona